

## **Antoni Kurek OMI (1931–2014): nestor polskich oblatów–misjologów**

Antoni Kurek OMI (1931–2014): doyen of Polish oblates–missionaries

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska  
ORCID: 0000-0002-1678-2487

**Abstract:** On the occasion of the 10<sup>th</sup> anniversary of his death, the purpose of this article is to briefly present the life and scientific work of Fr. Antoni Kurek OMI, the doyen of Polish Oblate missionologists. He is, along with two outstanding verbist missionologists Fr. Feliks Zapata and Fr. Władysław Kowalak, the pioneer in Poland of this theological sub-discipline, developed in the academic center of Warsaw (ATK/UKSW). In the context of his family religious and regional heritage, as well as his years of Oblate life and ministry, the author of the article recalls the achievements of Fr. Kurek's scientific and didactic work. He points to African sources as the center of research interests of the professor of missiology at ATK/UKSW and indicates the wide field of scientific and didactic work.

**Keywords:** Antoni Kurek OMI; missiology; Africa; cultural studies; ATK/UKSW

**Abstrakt:** Celem artykułu jest zwięzłe przedstawienie życia i naukowej twórczości o. Antoniego Kurka OMI, nestora polskich oblatów–misjologów, z okazji dziesiątej rocznicy jego śmierci. Obok dwóch wybitnych misjologów werbistów, o. Feliksa Zapłaty i o. Władysława Kowalaka był on w Polsce pionierem tej subdyscypliny teologicznej, rozwijanej w akademickim ośrodku warszawskim (ATK/UKSW). W kontekście rodzinnego dziedzictwa religijnego i regionalnego oraz lat życia i posługi oblackiej autor artykułu przywołuje dokonania pracy naukowo-dydaktycznej o. A. Kurka. Wskazuje na afrykańskie źródła jako centrum badawczych zainteresowań profesora misjologii ATK/UKSW oraz na szerokie pole pracy naukowo-dydaktycznej.

**Słowa kluczowe:** Antoni Kurek OMI; misjologia; Afryka; kulturoznawstwo; ATK/UKSW

### **Wstęp**

W dniu 9 lipca 2014 r., dziesięć lat temu, zmarł o. dr hab. A. Kurek, misjonarz oblat Maryi Niepokalanej, misjolog. Wspominając jego postać oraz

dorobek naukowy, muszę zaznaczyć, iż jest to skromne studium zawierające pewne elementy subiektywne. Zresztą w nauce od wieków tak bywa, że pewne relacje, postawy aksjologiczne lub ideologiczne korespondują z warunkami, w jakich przyszło żyć i pracować konkretnym badaczom oraz z ludźmi, którzy ich formowali. Nieraz wykracza to znacząco poza granice samej nauki. Trudno jednak badając myśl każdego z uczonych, nie sięgać do szerokiego zespołu osobistych doświadczeń życiowych oraz historycznych, społecznych i kulturowych determinantów oddziałujących na poglądy naukowe. Od takich determinantów o. A. Kurek nie był wolny, podobnie jak i piszący to wspomnienie, gdyż tytułowy nestor polskich oblatów–misjologów był jego wykładowcą misjologii w seminarium duchownym, a później w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Ponadto był promotorem jego pracy licencjackiej (licencjat kanoniczny) i doktorskiej, a później kierownikiem Katedry Historii Misji, w której tenże pracował. Natomiast w życiu zakonnym przez pewien czas autor niniejszego tekstu był przełożonym o. A. Kurka. Prywatnie zaś – pomimo różnicy wieku – jestem przekonany, że byliśmy przyjaciółmi. Niniejszy tekst nie jest jednak wspomnieniem nieoficjalnych relacji, ale próbą syntezy życia i dorobku naukowego o. A. Kurka jako misjologa przez całe swoje naukowe życie związanego z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie, przekształconą w ostatnich latach jego pracy naukowo-dydaktycznej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Najobszerniejsze opracowanie dorobku naukowo-dydaktycznego oraz całościowa bibliografia o. A. Kurka znajduje się w pracy magisterskiej Piotra P. Gawryszewskiego, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jarosława Różańskiego OMI (Gawryszewski). Inne, pomniejsze opracowania to dwa rozdziały w pracach zbiorowych (Jabłoński; Różański; Szyszka).

## **Wodzisław Śląski – rodzinne dziedzictwo religijne i regionalne**

Wodzisław Śląski jako miasto rodzinne i kluczowe dla pierwszych lat życia o. A. Kurka warto jest zaznaczyć i podkreślić, gdyż lokowane w połowie XIII w., a położone w południowo-zachodniej części województwa śląskiego, przy granicy z Czechami, wskazuje na pogranicze z reguły bardzo twórcze i zróżnicowane pod względem kulturowym i religijnym. Naturalnie nie można tutaj pomijać wielu wieków panowania niemieckiego, które miało nie tylko charakter polityczny, ale i kulturowy. Pomimo tych zawiłości i zawirowań historycznych na początku XX w. większość mieszkańców Wodzisławia i całego regionu stanowiła ludność polskojęzyczna, chociaż przy wyborze opcji politycznych (po powstaniach śląskich) w 1921 r. zwyciężyła

w plebiscycie opcja proniemiecka. Mimo to miasto zostało przyznane Rzeczypospolitej Polskiej przez Ligę Narodów.

Przytoczenie powyżej powszechnie znanych faktów historycznych wskazuje na środowisko dorastania o. A. Kurka, który urodził się we Wodzisławiu Śląskim w dniu 22 czerwca 1931 r., a zatem na terenach Rzeczypospolitej Polskiej, jako syn Ignacego i Elżbiety (z domu Kubsz). Jego rodzina pielęgnowała tradycje polskie, choć w regionie zawsze było to trudne do jednoznacznego określenia ze względu na zupełnie inne wtedy pojmowanie „narodowości”<sup>1</sup>. Jednak tworzyło się wówczas państwo polskie wcale niejednolite narodowościowo, za którym opowiadała się bliższa i dalsza rodzina o. A. Kurka. Wspominał on też po latach, że ani dnia nie był „poganinem”, gdyż zaraz po urodzeniu ochrzcił go jego wujek, o. Jan Wilhelm Kulawy (1872–1941), misjonarz oblat Maryi Niepokalanej, również Ślązak, z odległej nieco Leśnicy na Śląsku Opolskim<sup>2</sup>. Ze względu na swe zasługi przy tworzeniu polskiej prowincji zakonnej nazwany został „patriarchą polskich oblatów”. Z wielodzietnej rodziny Kulawych wywodziło się jeszcze dwóch innych misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej: Paweł<sup>3</sup> i Wojciech<sup>4</sup>. Jan Wilhelm i Paweł Kulawy zapłacili za swoje przywiązanie do katolicyzmu i polskości śmiercią w obozie koncentracyjnym Auschwitz.

Owo śląskie, oblackie i zarazem propolskie dziedzictwo wpłynęło silnie na rodzinę Kurków. Matka o. A. Kurka pochodziła – o czym wspomniano powyżej – z rodziny Kubszów. Z wielodzietnej rodziny matki<sup>5</sup> wywodziło się aż trzech misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej. Nawet powierzchowne wzmianki o nich mówią wiele o zarysowanej wyżej, złożonej świadomości zarazem religijnej, kulturowej, narodowościowej i politycznej. Najbardziej znanym z nich był z pewnością Wilhelm Franciszek Kubsz, który przeszedł do historii jako pierwszy kapelan wojskowy Dywizji im. Tadeusza Kościuszki oraz Naczelnym Dziekanem I Korpusu Polskich Sił Zbrojnych i następnie I Armii Wojska Polskiego walczącej na froncie wschodnim, czego dowodzą liczne szkice biograficzne i opracowania, m.in. autorstwa Andrzeja Topola (Topol), Pawła Zająca (Zajęc), Józefa Pielorza (Pielorz 283–289) i Józefa Mandziuka (Mandziuk). Jego mniej znany brat, Karol Kubsz, także misjonarz oblat Maryi Niepokalanej, podczas drugiej wojny światowej i w latach powojennych zaangażował się w pracę duszpasterską wśród Polonii we Francji, Belgii i Luksemburgu. W 1943 r. został nawet kierownikiem Centrali Duszpasterskiej we Francji oraz sekretarzem kard. Augusta Hlonda<sup>6</sup>. Misjonarzem oblatem był również trzeci brat, Józef, który wstąpił do nowicjatu mieszczącego się w domu zakonnym w Markowicach (Kujawy). Stamtąd Niemcy wywieźli go do obozów koncentracyjnych w Dachau i następnie w Gusen. Zwolnionego z obozu wcielono do armii

niemieckiej. Zginął w dniu 27 października 1942 r. w bitwie pod El Alamein (Egipt), mając 22 lata (Zajac 103).

Zarysowany powyżej rodzinny kontekst życia o. A. Kurka wywarł wielki wpływ na jego rozwój duchowy i wybór drogi życiowej w Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Jednak pierwszym utrudnieniem były wspomniane lata drugiej wojny światowej, które także naznaczyły jego dzieciństwo i dorastanie. Po szkole podstawowej uczył się przez trzy lata (1942–1945) w gimnazjum w Rybniku, opanowawszy w trakcie tej nauki w stopniu doskonałym język niemiecki. Tuż po zakończeniu wojny wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego zwanego powszechnie junioratem, prowadzonego przez misjonarzy oblatów w Lublińcu na Śląsku. Seminarium to misjonarze oblaci założyli w 1922 r., w zakupionym uprzednio Zakładzie Wychowawczym im. Grotowskiego. We wrześniu 1939 r. na zabudowania zakonne spadło siedem pocisków artyleryjskich. Wkrótce (1940) Niemcy przeobrazili seminarium i klasztor w Zakład dla Umysłowo Chorych, a kaplicę seminaryjną w kościół garnizonowy. W 1944 r. klasztor zastał przekształcony w niemiecki szpital wojskowy. Niższe Seminarium Duchowne wznowiło swoją działalność w dniu 4 września 1945 r. Naukę w nim rozpoczęło 54 chłopców, w tym młody A. Kurek (Kopyto 193). W seminarium tym uczył się on w latach 1945–1949.

### **Pierwsze lata życia i posługi zakonnej**

Po ukończeniu Niższego Seminarium Duchownego w Lublińcu o. A. Kurek zdecydował się wstąpić do nowicjatu w Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Rozpoczął nowicjat w dniu 7 września 1949 r. w domu zakonnym w Markowicach, gdzie dnia 8 września 1950 r. złożył pierwsze śluby zakonne. Studia seminaryjne odbył w Wyższym Seminarium Duchownym w Obrze i to tam w dniu 8 września 1955 r. złożył śluby wieczyste, a dnia 26 czerwca 1955 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk abp. Walentego Dymka. W programie ówczesnych, sześcioletnich studiów seminaryjnych ostatni rok przeznaczony był na tzw. staż pastoralny. Ojciec A. Kurek odbył ów staż w parafii oblackiej w Lublińcu (1955–1956), funkcjonującej przy Niższym Seminarium Duchownym. Po stażu rozpoczął pracę w parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łebie (1956–1957), gdzie pełnił obowiązki wikariusza. Była to pierwsza polska parafia w tym mieście, prowadzona od sierpnia 1945 r. przez misjonarzy oblatów. Jej powstanie i rozwój związane są z losami mieszkańców miasta, którzy osiedlali się na tych ziemiach po drugiej wojnie światowej. Większość z nich przybyła do Łeby

przypadkowo lub wskutek namowy znajomych, podobnie jak i ich pierwszy duszpasterz – o. Mieczysław Cieślik OMI.

W 1957 r., po rocznej posłudze parafialnej w Łebie, o. A. Kurek skierowany został do pracy w Niższym Seminarium Duchownym w Markowicach. W tym samym bowiem roku juniorat z Lublińca przeniesiono do Markowic, gdzie oblaci pracowali od 1921 r., objąwszy dawny karmelitański konwent wraz z kościołem i sanktuarium. Dom zakonny w Markowicach służył wcześniej nowicjuszom jako formacyjny<sup>7</sup>. W latach 1957–1958 o. A. Kurek był nauczycielem w tutejszym Niższym Seminarium Duchownym, jednakże w celu lepszego przygotowania się do tej pracy studiował przez rok w Poznaniu (1958–1959), skąd powrócił do Markowic do pracy w seminarium. Funkcję nauczyciela w tym seminarium pełnił do 1965 r. Wtedy bowiem rozpoczął dwuletnią pracę nauczycielską w Instytucie Świętego Kazimierza (Institut St. Casimir) w Vaudricourt we Francji, jednocześnie studiując nauki socjologiczne na uniwersytecie w pobliskim Lille. Owe studia i praca nauczycielska zaowocowały m.in. doskonałym opanowaniem języka francuskiego. W 1967 r., tuż po pobycie we Francji, mianowano go rektorem kościoła w Konstancynie koło Łodzi. Po dwóch latach powrócił jednak z powrotem na drogę akademicką, rozpoczynając w 1969 r. studia misjologiczne w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Znalazł się tym samym w historycznej, pierwszej grupie studentów misjologii w Polsce. Za symboliczną datę powstania misjologii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie uznaje się dzień 23 kwietnia 1969 r., kiedy to w rocznicę męczeńskiej śmierci wielkiego misjonarza, św. Wojciecha, ks. F. Zapłata<sup>8</sup> rozpoczął wykłady zlecone z teologii przekazu misyjnego dla studentów katechetyki. Wraz z zainicjowaniem nowego roku akademickiego zaczęła w październiku swoją działalność misjologia jako specjalizacja, a kierował nią o. F. Zapłata, jej inspirator i założyciel. Czasem mówi się, że była to pierwsza w historii Polski i w Europie Wschodniej taka specjalizacja. Studia na tej nowej specjalizacji w pierwszym roku podjęło 10 studentów, w tym o. A. Kurek. Program specjalizacji ukształtował się w pięcioletni cykl, w którym dwa pierwsze lata poświęcone były teologii (teologia biblijna, dogmatyczna, moralna, historia Kościoła, historia filozofii) i misjologii, natomiast trzy następne obejmowały wyłącznie wykłady specjalistyczne, zgrupowane w działach: teologia misji, religioznawstwo, problemy ekonomiczno-socjologiczne krajów trzeciego świata oraz zagadnienia polonijne. Całość programu przedyskutowano z o. Josephem Massonem SJ, ówczesnym dziekanem Wydziału Misjologii na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Przybył on do Warszawy na zaproszenie rektora Akademii Teologii Katolickiej, aby pomóc w przygotowaniu tego programu (Zapłata, „La missiologie...”, „Le mouvement...”, „Specjalizacja...”; Różański, *Mi-*

*sjologia i...* 17–18). Nowy kierunek rozwijał się prężnie, a jego inicjator nie ograniczył swojej aktywności wyłącznie do wykładów. W 1971 r. zapoczątkował m.in. organizowanie corocznych sympozjów misjologicznych (Różański, *Misjologia i...* 60–74). W 1973 r. o. A. Kurek obronił pracę magisterską, zatytułowaną *Cel działalności misyjnej Kościołów prawosławnych*, a napisaną pod kierunkiem o. dr. hab. F. Zapłaty (Kurek, *Cel działalności...*).

## Pierwsze lata pracy naukowo-dydaktycznej

Po studiach magisterskich z misjologii o. A. Kurek rozpoczął w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie studia doktoranckie. Swoje zainteresowania, rozwijane pod kierownictwem o. F. Zapłaty, ukierunkowywał dalej, analizując pojęcie i działalność misyjną we wspólnotach kościelnych pozakatolickich. Owe zainteresowania badawcze znalazły swoje zwieńczenie w jego pracy doktorskiej, noszącej tytuł *Idea misyjna w pismach reformatorów oraz teologów okresu ortodoksji reformacyjnej*, obronionej w Akademii Teologii Katolickiej w 1975 r. (Kurek, *Idea misyjna...* 1975).

Te początkowe pasje rozwijane w pracy magisterskiej i doktorskiej o. A. Kurka przełożyły się na jego publikacje. Wśród nich można wyróżnić tytuły związane z misjami Kościołów prawosławnych (Kurek, „Działalność misyjna...”; „Wielcy misjonarze...”; Kurek 1981), a także z zaangażowaniem wspólnot protestanckich (Kurek 1973b) i Światowej Rady Kościołów (Kurek, „Misyjność...”). Zainteresowania te przekładały się też na bloki wykładowe, gdyż w 1977 r. o. A. Kurek rozpoczął pracę w Akademii Teologii Katolickiej w ramach godzin zleconych, dokąd dojeżdżał z Milanówka, byłej placówki obłackiej. W 1978 r. został zatrudniony na tej uczelni na etacie adiunkta w Katedrze Homiletyki. Do 1982 r. bowiem „specjalizacja misjologii” istniała w ramach „kierunku teologii praktycznej”, organizacyjnie stanowiąc część tej Katedry. Pieczę nad misjologią sprawował przez ten czas „kurator specjalizacji misjologicznej” – o. F. Zapłata. W roku akademickim 1982/83 dokonano istotnych zmian w strukturze całej uczelni. Za aprobatą Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki utworzono na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej sześć samodzielnych sekcji, a dotychczasowe specjalizacje otrzymały osobne Katedry. W wyniku tej reformy misjologia (tak wtedy nazwano specjalizację) znalazła się w Sekcji Teologii Praktycznej i otrzymała dwie Katedry: Katedrę Teologii Misji (kierownik: o. W. Kowalak) oraz Katedrę Historii Misji i Religii, do której przypisano o. A. Kurka. Kuratorem kierunku: misjologia został o. W. Kowalak<sup>9</sup> (Różański, *Misjologia i...* 20–21).

Rozpoczęcie pracy w Akademii Teologii Katolickiej przez o. A. Kurka już w jej pierwszym roku zaowocowało szeregiem artykułów poświęconych misjologii jako nauce teologicznej. Misjologia bowiem do początku XX w. nie pojawiała się w katolickiej refleksji teologicznej jako odrębna subdyscyplina nauk teologicznych. Stąd też w tym poszukiwaniu *volens volens* penetrowała także obszary badań innych subdyscyplin teologicznych, korzystając przy tym z wielu dyscyplin świeckich, zarówno humanistycznych, jak i społecznych. Dlatego też jej koncepcja kształtowała się nieco odmiennie w każdym ośrodku naukowym. Formując badania i program dydaktyczny w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, przyglądano się także innym ośrodkom naukowym. Widoczne jest to w krótkich pracach o. A. Kurka, publikowanych w 1979 r. na łamach naukowego kwartalnika teologów polskich „Collectanea Theologica” (Kurek, *Studia misjologiczne...*”, „*Studia Misjologiczne...*”, „*Ośrodki misjologiczne...*”, „*Ś.p. o. Jan...*”, „*Początki misjologii...*”). W refleksji młodego naukowca nie zabrakło również jednego z podstawowych bloków wykładowych, czyli teologii misji, która znalazła swe odzwierciedlenie w jego naukowej i dydaktycznej działalności (Kurek, „*Paweł VI o...*”, „*Jak rozumiemy dziś...*”, „*Świadoma działalność...*”; „*Misyjność...*”, *Teologia misji...*”, „*Spory o...*”). Dość skromna objętość tych tekstów odzwierciedla także brak dostępu, w tych trudnych czasach rządów komunistycznych do nielicznych tytułów, reglamentacji papieru dla wydawnictw, zwłaszcza katolickich; o publikacje nie było łatwo.

### **Afrykańskie dziedzictwo religijne jako centrum zainteresowań**

Zasadniczy wpływ na kształtowanie się szeroko pojętej refleksji misjologicznej o. A. Kurka wywarło z pewnością jego pierwsze spotkanie z Afryką Subsaharyjską w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Był to czas powolnego otwierania się na misje ze strony rządu komunistycznego w Polsce, co zaowocowało m.in. wyjazdem z Polski – w 1969 r. – pierwszej grupy misjonarzy oblatów do pracy misyjnej w północnym Kamerunie, dokąd dopłynęła ona pod koniec stycznia 1970 r. W latach 1976–1977, a zatem przed zatrudnieniem w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, do polskich misjonarzy oblatów w Kamerunie dołączył o. A. Kurek. Celem jego pobytu było nie tyle wzmocnienie personelu misyjnego, ile przeprowadzenie badań terenowych. Ta forma badań po 1945 r. w Afryce była bardzo utrudniona, podobnie jak wszelkie wyjazdy poza blok tzw. państw socjalistycznych<sup>10</sup>. W Kamerunie przybywał na placówkach oblatkich w Guider (1976) i Lam (1976–1977). Tam, pracując wśród Gidarów (Guidar), gromadził materiały,

które posłużyły mu później do napisania rozprawy habilitacyjnej (Różański, *Działalność...* 158, 170). Można bez przesady stwierdzić, że ten pobyt zasadniczo zaważył na jego naukowej refleksji i pracy dydaktycznej. Odtąd w wykładach i publikacjach nawiązywał nieustannie do problematyki misji północno-kameruńskich i afrykańskich w ogólności, rodzimych kultur Afryki, problemów kolonizacji i życia społeczno-politycznego Afryki Subsaharyjskiej. Zainteresowanie to pogłębiał systematycznie przez dostępną wówczas, wielojęzyczną literaturę, która znalazła swoje odzwierciedlenie w jego publikacjach, jak i w licznych notatkach i wypisach, które po nim pozostały. Zainteresowania te pogłębił także podczas drugiej, trzymiesięcznej wyprawy do Afryki w 1980 r., podczas której, w lipcu i sierpniu, weryfikował wyniki swoich badań terenowych z lat 1976–1977. Tę wyprawę odbył razem z o. F. Zapłatą. Warto tutaj zaznaczyć, że z o. F. Zapłatą, jego promotorem i przewodnikiem w pierwszych latach pracy naukowej, połączyły go więzy przyjaźni na długie lata<sup>11</sup>. Swoje zainteresowania afrykanistyczne pogłębiał także w latach 1987–1988, przebywając we Francji na stypendium rządowym.

Zasadnicze owoce wspomnianych wyżej badań terenowych znalazły się w *opus vitae* o. A. Kurka, którą stanowiła tzw. książka habilitacyjna (1988), zatytułowana *Wierzenia i obrzędy Gidarów, ludu północnokameruńskiego. Studium historyczno-hermeneutyczne* (Kurek, *Wierzenia i obrzędy...*). Praca ta składa się z trzech rozdziałów. Najpierw jej autor przedstawił szeroko etnografię i historię Gidarów, omawiając przy tym miejscowe środowisko naturalne i kulturę. Tej prezentacji towarzyszyły odpowiedzi na pytanie badawcze, czy religia – i ogólnie kultura – Gidarów zachowała możliwie pierwotną formę? W rozdziale drugim o. A. Kurek omówił bardzo obszernie wierzenia Gidarów, a w rozdziale trzecim ich obrzędy, czyli aplikację tych wierzeń w codziennym życiu. Na końcu pracy jej autor zamieścił niezwykle bogate aneksy bibliograficzne, statystyczne, kartograficzne, historyczne oraz fragmenty miejscowej oratury. Bardzo interesująca jest jego uwaga zawarta we wstępie do pracy, w którym podkreśla on bardzo mocno znaczenie metody hermeneutycznej dla jego badań:

Religia ma dla badacza dwa wymiary: zobiektywizowany i subiektywny. Pierwszy poznajemy przez obserwację oraz przez ankiety socjologiczne, drugi natomiast, który uchodzi za zasadniczy, jest poznany przez system pytań i odpowiedzi, czyli metodę hermeneutyczną. Zastosowana w tej pracy metoda nie polega ściśle na stawianiu pytań, albowiem pytania mogą ukierunkować odpowiedzi, autor po prostu pozwala starszyźnie gidarskiej, rozmówcy kompetentnemu, wypowiedzieć się na temat swej religii (Kurek, *Wierzenia i obrzędy...* 8).



Ten obszerny cytat zaczerpnięty ze wstępu bardzo dobrze naprowadza na swego rodzaju ducha towarzyszącego badaniom o. A. Kurka, jak również na zauważaną wyraźnie tendencję faworyzującą rodzime ludy, ich historię i kulturę. Taki wyraźny element empatii zauważyć można w jego licznych publikacjach poświęconych Afryce Subsaharyjskiej. W tym nachyleniu ducha jego publikacji odczytywać można szczere poszukiwanie wspaniałego dziedzictwa ducha ludzkiego, które wypowiedziało się także w tradycyjnych religiach afrykańskich, w rodzimej kulturze i światopoglądzie. Był to przejaw jego szacunku dla człowieka, konkretnego człowieka, Gidara, i innych mieszkańców Afryki Subsaharyjskiej. Taka postawa była mu bliska także ze względu na jego misjonarskie korzenie, gdyż misja powierzona uczniom przez Jezusa Chrystusa nie powinna być nigdy burzeniem, ale zawsze nawiązywaniem i nowym budowaniem. Wymaga to szacunku dla ludzkiego dziedzictwa religijnego i kulturowego, choćby – z punktu widzenia wielkich kultur – wydawało się ono mieć charakter marginalny ze względu na małą liczebność poszczególnych grup etnicznych.

### **Szerokie pole pracy naukowo-dydaktycznej**

W 1990 r. o. A. Kurek uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie całości dorobku naukowego oraz wspomnianej wyżej rozprawy habilitacyjnej, co umożliwiło mu objęcie w 1994 r. kierownictwa Katedry Historii Misji, utworzonej na kierunku: misjologia w 1987 r.<sup>12</sup> W 1995 r. został powołany na stanowisko profesora Akademii Teologii Katolickiej. Funkcję kierownika Katedry Historii Misji pełnił także po przekształceniu Akademii Teologii Katolickiej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, aż do przejścia na emeryturę (30 IX 2001).

Zainteresowania naukowe o. A. Kurka znalazły swe odzwierciedlenie w prowadzonych przez niego pracach magisterskich, licencjackich (licencjat kanoniczny) i doktorskich. W sumie wypromował ośmiu doktorów i 54 magistrów. Wśród wypromowanych doktorów misjologii wspomnieć można chociażby ks. bp. Jana Piotrowskiego, obecnego ordynariusza diecezji kieleckiej, który obronił się w 1997 r. jako pierwszy doktor wypromowany przez o. A. Kurka. W następnych latach prace doktorskie pod jego kierunkiem obronili ojcowie: J. Różański OMI (1998) i Wojciech Kluj OMI (1999), obecnie wykładowcy misjologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W gronie wypromowanych przez niego doktorów misjologii byli także: o. Krzysztof Zielenda OMI, misjonarz, wykładowca i rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Kamerunie oraz o. Ludwik Fąs SVD,

wykładowca w misyjnym Wyższym Seminarium Duchownym św. Wojciecha w Pieniężnie.

W pracy dydaktycznej, prowadzonej w ramach zajęć w Akademii Teologii Katolickiej i na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego największe miejsca o. A. Kurek poświęcał historii misji i misjologii, na co złożyło się ponad 20 segmentów tematycznych. Obejmowały one m.in. historię misji starożytnych, nowożytnych, średniowiecznych, współczesnych, afrykańskich, a także omówienia literatury misjologicznej XVI i XVII w., ideę misji u ojców Kościoła, literaturę misjologiczną w średniowieczu, w dobie odkryć geograficznych i literaturę współczesną. Wśród wykładów monograficznych dominowały zwłaszcza poświęcone szeroko pojętemu kontekstowi społeczno-kulturowemu Afryki Subsaharyjskiej, a były to np. wykłady o inkulturacyjnych problemach rodziny afrykańskiej; rodzimych religiach, ewangelizacji misyjnej Kamerunu, przyczynach upadku chrześcijaństwa w Afryce Północnej. Wykłady te bazowały w większości na wynikach jego pracy badawczej, którą prowadził w północnym Kamerunie w latach 1976–1977 i w 1980 r. Naturalnie w prowadzonych wykładach nie zabrakło także widzenia misji i misjologii w Kościele prawosławnym i wspólnotach protestanckich ani też problematyki ekumenizmu misyjnego. W zagadnieniach z teologii misji wyróżnić można również segmenty tematyczne związane z teologią misji, takie jak np. misje w nauczaniu Magisterium Kościoła, uzasadnienie i cel misji (Gawryszewski 17–76).

Wykłady prowadzone przez o. A. Kurka nie ograniczały się tylko do ośrodka akademickiego, w którym był zatrudniony, i jego filii (w Suwałkach i Łodzi). Prowadził on bowiem wykłady także w Wyższym Seminarium Duchownym Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w Obrze (1972–1995), w Wyższych Seminarium Duchownych: dominikanów w Krakowie i pallotyńców w Ołtarzewie, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Łodzi i w Instytucie Duszpasterstwa Polonijnego Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu. Oddzielny rozdział – jako wykładowca i ojciec duchowny – zapisał w utworzonym w 1984 r. Centrum Formacji Misyjnej w Warszawie, będąc wcześniej zwolennikiem jego powstania i współtwórcą jego programu (Sobiech).

Co więcej, o. A. Kurek był także autorem licznych tekstów popularnonaukowych i popularyzatorskich. Publikował m.in. w takich czasopismach jak: „Chrześcijanin w Świecie”, „Niepokalana”, „Kierunki”, „Wrocławski Tygodnik Katolików”, „Papieskie Intencje Misyjne”, „Ład”, „Biblioteka Kaznodziejska”, „Biuletyn Informacyjny ATK”, „Chrześcijanin a Współczesność”, „Głos Katolicki”, „Informacje Misyjne – Idźcie na Cały Świat”, „Misjonarz”. Wiele tekstów opublikował także na łamach „Misyjnych Dróg”, czasopisma

wydawanego przez Zgromadzenie Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Należał też do grona jego twórców.

Po zakończeniu pracy uniwersyteckiej (2001) o. A. Kurek przebywał jako rezydent w domu oblackim w Warszawie. W maju 2014 r., po złamaniu kości udowej, został przeniesiony do domu oblackiego w Lublińcu, gdzie zmarł w niedzielę 6 lipca 2014 r. około godz. 4.00 w miejscowym szpitalu. Wspólnotowa Msza Święta pogrzebowa została odprawiona 9 lipca 2014 r. w oblackiej parafii pw. św. Stanisława Kostki w Lublińcu, a przewodniczył jej o. Andrzej Korda OMI, wikariusz prowincjalny, natomiast kazanie wygłosił były superior o. A. Kurka z Warszawy – o. J. Różański. Ojciec A. Kurek został pochowany na cmentarzu w Lublińcu (Niesłony, *Słownik...* 222–223).

## Zakończenie

W gronie polskich misjologów o. A. Kurek traktowany jest, obok ojców werbistów: F. Zapłaty i W. Kowalaka, jako jeden z trzech filarów misjologii – subdyscypliny teologicznej, rozwijanej w akademickim ośrodku warszawskim (ATK/UKSW). Bez przesady można także stwierdzić, że owe filary były przez długie lata w polskiej refleksji misjologicznej podstawowym fundamentem, na którym bazowały następne pokolenia misjologów i w dużej liczbie także religioznawców. Co prawda w refleksji teologicznej o. A. Kurka trudno doszukać się elementów oryginalnych, jeśli uwzględni się trendy misjologiczne w innych częściach świata, jednakże należy uznać, że był on dobrze obeznany z tymi trendami i potrafił udostępnić je słuchaczom przystępnie i klarownie. Podobnie zresztą czynił w swoich publikacjach poświęconych teologii misji. Uzasadniając tę działalność, podkreślał nie tylko mandat misyjny Jezusa Chrystusa, ale sięgał do źródła – posłania Trójcy Świętej, w które wpisywał posłanie misyjne. Na tym też osadzał naturę misyjną Kościoła, w którym nadrzędnym podmiotem misji i jej głównym sprawcą jest Duch Święty. Jasno przedstawiał także główne cele działalności misyjnej Kościoła, do których należy również nawrócenie człowieka (wspólnoty) i zakładanie dojrzałej wspólnoty eklezjalnej. Ważne było dla niego zakorzenienie powstającego Kościoła w lokalnej kulturze, gdyż tylko taki Kościół – jego zdaniem – miał szansę na rozwój.

W ramach wykładów i publikacji z ogólnej historii misji również nie można znaleźć cech oryginalnych poza przybliżaniem polskiemu odbiorcy niedostępnych wówczas treści, diskutowanych szeroko chociażby w Kościele Europy Zachodniej. Inaczej już było przy prezentacji historii misji w Afryce, w której zaznaczał wyraźnie tak dzisiaj popularne trendy antykolonialne,

włącznie z negatywnymi skutkami dziedzictwa kolonialnego. Nie oszczędzał przy tym także działalności misyjnej w tych wymiarach, w których odbiegała ona od wymaganych, wzniosłych ideałów. Największe jednak zasługi miał w inspirowaniu i prowadzeniu wielu prac magisterskich będących dość solidnymi i źródłowymi opracowaniami dotyczącymi zaangażowania polskich misjonarzy i misjonek w Afryce. Natomiast w swoich pracach naukowych i publicystycznych koncentrował się głównie na działalności misyjnej polskich misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej, co przyczyniło się do ocalenia od zapomnienia wielu elementów z historii tychże misji. Głównym obszarem jego badań były tradycje religijne Gidarów i Kirdi<sup>13</sup> z północnego Kamerunu, czemu poświęcił *opus vitae*, czyli omawiane wcześniej *Wierzenia i obrzędy Gidarów, ludu północnokameruńskiego*.

## BIBLIOGRAFIA

- Baskouda, Jean-Baptiste. *Kirdi est mon nom*. Yaoundé: Saint-Paul, 1993.
- Gawryszewski, Piotr P. *Ks. dr hab. Antoni Kurek OMI – praca naukowa i dydaktyczna*, [kps]. Warszawa: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 2017 [praca magisterska, promotor: o. prof. dr hab. Jarosław Różański].
- Jabłoński, Franciszek. Różański, Jarosław. „Życiorys i dorobek naukowy dra hab. Antoniego Kurka OMI, prof. UKSW.” *Ewangelia między tradycją i współczesnością*. Red. Jarosław Różański, Paweł Szuppe. Warszawa: Missio-Polonia, 2003. 177–193.
- Kopyto, Damian. „Juniora w Lublińcu.” *Polska Prowincja Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej*. Red. Paweł Zając. Poznań: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, 2024. 189–207.
- Kurek, Antoni. *Cel działalności misyjnej Kościołów prawosławnych*, [mps]. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1973 [praca magisterska, promotor: o. dr hab. Feliks Zapłata SVD].
- Kurek, Antoni. „Berliner Mission – Ewangelickie Towarzystwo Misyjne.” *Collectanea Theologica* 43 (1973b) 2: 179–184.
- Kurek, Antoni. *Idea misyjna w pismach reformatorów oraz teologów okresu ortodoksji reformacyjnej*, [mps]. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1975 [promotor: o. doc. dr hab. Feliks Zapłata SVD].
- Kurek, Antoni. „Działalność misyjna w kontekście dialogu ekumenicznego.” *Novum* (1979a) 9–10: 119–134.
- Kurek, Antoni. „Wielcy misjonarze Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego.” *Novum* (1979b) 9–10: 134–147.
- Kurek, Antoni. „Studia misjologiczne na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim.” *Collectanea Theologica* 49 (1979c) 2: 165–167.
- Kurek, Antoni. „Studia Misjologiczne na Uniwersytecie św. Pawła w Ottawie.” *Collectanea Theologica* 49 (1979d) 2: 167–168.
- Kurek, Antoni. „Ośrodki misjologiczne w różnych krajach.” *Collectanea Theologica* 49 (1979e) 3: 171–173.
- Kurek, Antoni. „Śp. o. Jan Rommerskirchen OMI.” *Collectanea Theologica* 49 (1979f) 3: 174–175.
- Kurek, Antoni. „Początki misjologii katolickiej (w 70-lecie powstania).” *Collectanea Theologica* 49 (1979g) 4: 176–182.
- Kurek, Antoni. „Paweł VI o misjach.” *Novum* (1979h) 9–10: 12–27.

- Kurek, Antoni. „Jak rozumiemy dziś działalność misyjną.” *Materiały Problemowe* (1979i) 10: 108–116.
- Kurek, Antoni. „Świadoma działalność misyjna.” *Materiały Problemowe* (1979j) 10: 117–122.
- Kurek, Antoni. „Misyjność Kościoła domowego warunkiem owocnej działalności misyjnej Kościoła Powszechnego.” *Materiały Problemowe* (1980) 10: 110–119.
- Kurek, Antoni. „Misyjność Greckiego Kościoła Prawosławnego.” *Materiały Problemowe* (1981a) 1: 144–152.
- Kurek, Antoni. „Idea misyjna Światowej Rady Kościołów.” *Materiały Problemowe* (1981b) 1: 108–116.
- Kurek, Antoni. *Teologia misji dzisiaj*. Ogólnopolski Ośrodek Papieskich Dzieł Misyjnych. Biuro Misyjne 1982.
- Kurek, Antoni. „Spory o ryty chińskie i akomodację misyjną.” *O. Mateusz Ricci SJ. Apostoł Chin*. Red. Teresa Kępińska, Antoni Kurek. Warszawa: Ogólnopolski Ośrodek Papieskich Dzieł Misyjnych. Biuro Misyjne, 1983. 38–50.
- Kurek, Antoni. *Wierzenia i obrzędy Gidarów, ludu północnokameruńskiego. Studium historyczno-hermeneutyczne*. Warszawa: Wydawnictwo ATK, 1988.
- Lubowicki, Kazimierz. *Po prostu Kapłan. Szkic do portretu O. Józefa Cebuli*. Poznań: Wydawnictwo Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej, 1999.
- Mandziuk, Józef. „Kubsz Wilhelm Franciszek OMI.” *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*. Red. Mieczysław Pater. Katowice: Księgarnia Świętego Jacka, 1996: 212–214.
- Niesłony, Józef. *Słownik biograficzny Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej prowincji polskiej (1923–2016)*. Poznań: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, 2016.
- Osiecki, Lucjan. *W drodze ku świętości. Świadcstwo życia i męczeńskiej śmierci Sługi Bożego Alfonsa Mańki OMI, kleryka i więźnia Gusen*. Poznań: Misyjne Drogi, 2021.
- Pielorz, Józef. *Martyrologium polskich oblatów 1939–1945. Historia polskich Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej, którzy w czasie II wojny światowej byli deportowani do obozów koncentracyjnych, zabici, aresztowani lub umarli z powodu wojny*. [do druku przygotował Wojciech Kluj OMI]. Poznań: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM 2005.
- Różański, Jarosław. *Działalność polskich oblatów Maryi Niepokalanej w Kamerunie (1970–2010)*. Warszawa: Instytut Dialogu Kultury i Religii, Wydział Teologiczny UKSW, Wydawnictwo UKSW, 2015.
- Różański, Jarosław. *Polscy oblaci w Kanadzie – duszpasterze polonijni i misjonarze (1896–2016)*. Pelplin: Bernardinum, 2019.
- Różański, Jarosław. *Misjologia i religioznawstwo na ATK/UKSW (1969–2019). Historia i dokumentacja*. Pelplin: Bernardinum, 2020.
- Sobiech, Anna. *Centrum Formacji Misyjnej w Warszawie (1984–2000)*, [kps]. Warszawa: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 2001 [praca magisterska, promotor: o. prof. dr hab. Jarosław Różański].
- Szymański, Józef. „Organizacja opieki duszpasterskiej nad wychodźstwem polskim w Belgii w latach 1930–1947.” *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne* (2005) 83: 333–362.
- Szyska, Tomasz. „Wkład polskich oblatów w rozwój misjologii.” *Misje „ad gentes” Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej*. Red. Wojciech Kluj, Jarosław Różański. Warszawa: Instytut Dialogu Kultury i Religii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016: 155–179.
- Topol, Andrzej. *Wilhelm Kubsz (1911–1978). Pierwszy kapelan Ludowego Wojska Polskiego*. Katowice: Katowickie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, 1983.
- Vorbrich, Ryszard. „Kamerun północny – laboratorium polskiej afrykanistyki antropologicznej.” *Bilad as-Sudan – Polska a strefa Sudanu*. Red. Waldemar Cisko, Jarosław Różański, Maciej Ząbek. Pelplin: Bernardinum, 2017: 91–123.

- Zajac, Paweł. „W służbie Polakom na Wschodzie i Zachodzie Europy. Przyczynki do biografii lat wojennych Karola i Wilhelma Kubszów.” *Studia Polonijne* (2010) 10: 101–123.
- Zapłata, Feliks. „La missiologie en Pologne.” *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft* (1973) 29: 143–148.
- Zapłata, Feliks. „Le mouvement missionnaire en Pologne.” *Spiritus* (1974) 57: 429–437.
- Zapłata, Feliks. „Specjalizacja misjologii”. *XX lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga pamiątkowa (1954–1974)*. Red. Hieronim Wyczawski. Warszawa: Wydawnictwo ATK, 1976: 212–222.

Jarosław Różański OMI – prof. dr. hab., misjolog–afrykanista, religioznawca. Od 1999 r. pracuje na UKSW w Warszawie (kierownik Katedry Misjologii). Główne zainteresowania Afryką pogłębione zostały przez pobyty badawcze związane przeważnie z klasycznie pojmowaną strefą Sudanu Środkowego, ze szczególnym uwzględnieniem północnego Kamerunu. Autor kilkunastu książek naukowych oraz ponad 140 artykułów naukowych, j.rozanski@uksw.edu.pl

<sup>1</sup> W tych złożonych zależnościach kulturowych i historycznych tkwi właśnie chociażby chęć współczesnego nam wyodrębnienia „narodowości śląskiej”.

<sup>2</sup> Jan Wilhelm Kulawy uczył się w tzw. junioracie św. Karola w Valkenburgu (Holandia). W dniu 14 sierpnia 1892 r. wstąpił do nowicjatu w Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w Saint-Gerlach (Houthem) w Holandii, gdzie 15 sierpnia 1893 r. złożył pierwsze śluby zakonne. Na studia udał się do Wyższego Seminarium Duchownego Świętego Józefa w Ottawie (ON). W 1905 r. skierowano go z powrotem do pracy w Europie. Posługiwał w placówkach w Niemczech (1905–1919), a następnie w Piekarach Śląskich w Polsce (1919–1920), w junioracie w Krotoszynie (1920–1921), jako przełożony domu oblackiego w Lublińcu (1921–1925), w Krobi (1925–1927), w Poznaniu (1927–1931), był założycielem domu oblackiego na Świętym Krzyżu (1931–1933). W dniu 10 lipca 1941 r. został aresztowany przez Gestapo i osadzony w obozie koncentracyjnym Auschwitz, gdzie zmarł 10 września 1941 r. (Różański, *Polscy oblaci...* 313–315).

<sup>3</sup> Paweł Kulawy, ur. 24 czerwca 1877 r. w Leśnicy, uczył się w junioracie św. Karola w Valkenburgu (Holandia). W dniu 14 sierpnia 1896 r. wstąpił do nowicjatu w Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w Saint-Gerlach (Houthem) w Holandii, gdzie 15 sierpnia 1897 r. złożył pierwsze śluby zakonne. Został skierowany na studia do Wyższego Seminarium Duchownego w Hünfeld, gdzie 15 sierpnia 1898 r. złożył śluby wieczyste. W dniu 8 maja 1902 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po święceniach posługiwał w zachodniej Kanadzie, a od 1921 r. w Polsce. Zginął w dniu 30 sierpnia 1941 r. w obozie koncentracyjnym Auschwitz (Różański, *Polscy oblaci...* 315–316).

<sup>4</sup> Wojciech (Albert, Adalbert) Kulawy, ur. 16 kwietnia 1871 r. w Leśnicy, uczył się w gimnazjum w Beuthen i w junioracie św. Karola w Valkenburgu (Holandia). W dniu 14 sierpnia 1892 r. wstąpił do nowicjatu w Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w Saint-Gerlach (Houthem) w Holandii, gdzie 25 marca 1894 r. złożył pierwsze śluby zakonne. Na studia został skierowany do Wyższego Seminarium Duchownego św. Józefa w Ottawie (ON). W dniu 17 kwietnia 1898 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po święceniach został posłany do pracy w zachodniej Kanadzie. W 1906 r. wszedł w szeregi kleru diecezjalnego i został inkardynowany do diecezji Phila-

delphie (Pensylwania) w Stanach Zjednoczonych. Od 1923 r. pracował jako duszpasterz w Polsce. Zmarł w październiku 1942 r. w Tuczępach na Kielecczyźnie (Róžański, *Polscy oblaci...* 316–317).

<sup>5</sup> Rodzina Karola i Jadwigi Kubszów doczekała się 11 dzieci.

<sup>6</sup> W 1961 r. wstąpił do zakonu kamedułów, w którym był m.in. przełożonym generalnym. Zmarł w 1996 r. jako bardzo ceniony mnich–kameduła (Pielorz; Zając 110–120; Szymański).

<sup>7</sup> Z miejscem tym związani byli: bł. Józef Cebula OMI oraz Sługa Boży Alfons Mańka OMI (Lubowicki; Osiecki).

<sup>8</sup> Feliks Zapłata, werbista, urodził się 23 września 1914 r. w Turwi koło Kościana (archidiecezja poznańska). W dniu 30 sierpnia 1927 r. jako trzynastoletni chłopiec wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego Księży Werbistów w Górnej Grupie, a następnie do nowicjatu. Studia seminaryjne odbywał w Mödling koło Wiednia, a potem w Teteringen w Holandii. W dniu 29 czerwca 1941 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1948–1952 studiował historię powszechną na Uniwersytecie Wrocławskim. Od października 1952 r. studiował teologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, wieniąc owe studia w czerwcu 1954 r. licencjatem kanonicznym (rzymskim). W październiku 1954 r. obronił pracę doktorską. W 1972 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego. W dniu 30 września 1981 r. przeszedł na wcześniejszą emeryturę. Zmarł w nocy z 10 na 11 października 1982 r. w Rogowie Opolskim (Róžański, *Misjologia...* 288).

<sup>9</sup> Władysław Kowalak, werbista, urodził się 15 stycznia 1933 r. w Nieczajnie koło Poznania. W latach 1951–1958 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie. W dniu 7 lipca 1957 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1960–1965 ukończył specjalistyczne studia muzykologiczno-teologiczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie, po czym pracował jako wykładowca w Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie. W latach 1969–1972 był rektorem tego seminarium. W 1969 r. rozpoczął pracę jako wykładowca w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Zmarł 24 sierpnia 2015 r. (Róžański, *Misjologia...* 279–281).

<sup>10</sup> Pierwsze, naukowe wyprawy badawcze do Kamerunu odbyły się w połowie lat siedemdziesiątych XX w.; w sytuacji względnie „złżenia” systemu politycznego w Polsce poszerzyły się możliwości organizowania wypraw naukowych. Próby te podjęto w kilku ośrodkach akademickich w Polsce, najbardziej skutecznie na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Szerzej o tych inicjatywach i badaniach naukowych w północnym Kamerunie: Vorbrich.

<sup>11</sup> Autor niniejszego artykułu może potwierdzić, że po śmierci o. F. Zapłaty nieustannie nawiązywał do jego postaci, działalności i spuścizny naukowej.

<sup>12</sup> Katedrą kierował ks. Tadeusz Dajczer. W 1987 r. utworzono także Katedrę Teologii Misji, którą kierował o. W. Kowalak. Głównie dzięki zabiegom o. A. Kurka i przychylności o. W. Kowalaka, w 1999 r. pracę na stanowisku adiunkta w Katedrze Historii Misji podjął dr J. Róžański, autor niniejszego tekstu.

<sup>13</sup> Nazwa *Kirdi* (z jęz. *bagirmi*) – „Niewierni”, „Poganie” – przyjęła się dość powszechnie w literaturze europejskiej. Obejmuje ona różnorodne grupy etniczne. Po uzyskaniu niepodległości przez Kamerun rozpoczął się interesujący proces rodzenia się nowej świadomości Kirdi, przekraczającej podziały etniczne (Baskouda 74).